

Вікторія Стинська
(Івано-Франківськ, Україна)

ДИТИНОЦЕНТРИЗМ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ЄФИМА АРКІНА

Розвиток Української держави на сучасному етапі визначається у загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні загальнолюдські цінності духовного й культурного розвитку суспільства.

Несприятливі тенденції в соціалізації дитини, відсутність цілісної соціальної політики дитинства, правової і нормативної бази захисту дітей, розшарування суспільства, зміни його структури, переоцінка вчорашніх пріоритетів і цінностей, комерціалізація усіх важливих сфер впливу на дитину – це далеко не повний перелік причин, за яких дитина надана сама собі. За таких умов актуальним є питання створення нових соціально-економічних, правових, медичних, педагогічних умов розвитку дитинства в Україні.

Водночас сучасна парадигма освіти і виховання потребує критичного осмислення минулого, яке б допомогло поліпшити умови життєдіяльності дитинства. Звернення дослідників до історії педагогіки, переоцінка ними деяких фактів життя і діяльності окремих особистостей допомагають по-новому оцінити здобутки вітчизняної педагогіки в контексті історичних подій та скористатися ними для формування й удосконалення нових освітніх технологій в умовах соціальних перетворень в Україні. З огляду на це проблема дитиноцентризму в системі сучасного наукового знання стає домінантною, а вивчення історії світової педагогічної думки – архіважливим завданням. У цьому контексті багатогранна діяльність Є. Аркіна – педагога, лікаря – викликає все більший інтерес у широких колах наукової громадськості, що і зумовило вибір теми окресленої статті.

За визначенням О. Квас, дитиноцентризм – це модель виховання дитини, призначення якої полягає у розширенні її можливого життєвого шляху та саморозвитку на засадах гуманізації реального буття, посилення уваги до системи її цінностей та інтересів задля формування в неї основ життєвої компетентності. Відтак, основними пріоритетами педагогіки дитиноцентризму сьогодні виступають турбота про кожну дитину, визначення, гарантування та реалізація її прав, розвиток її здібностей та талантів [5, с. 270].

Саме такі ідеї домінували у творчій спадщині Є. Арієса, котрий одним із перших розпочав розробку комплексу проблем теорії і практики сімейного і суспільного виховання. До кола його інтересів входили питання фізичного, розумового, трудового, статевого виховання; ігри та іграшки; гігієна і раціональна організація життя дитини; вікові та індивідуальні особливості дошкільнят та ін., що відображено у працях «Дошкільний вік», Виховання дитини-дошкільника в сім'ї», «Бесіди про виховання дітей», «Питання

фізичного виховання», «Дитина від року до чотирьох років», «Батькам про виховання» та ін.

Маючи великий досвід медичної і педагогічної роботи, Є. Аркін вказував на вирішальне значення раннього дошкільного віку для становлення особистості. Він писав, що формування індивідуальності проявляється в нахилах та інтересах дитини, її потребах та переживаннях, взаємовідносинами з іншими дітьми та багатим емоційним світом [2, с. 9]. Він проводив аналогію між роботою лікаря і вчителя, вказуючи, що як у медичній, так і в педагогічній сфері принцип індивідуального підходу має бути домінантним [1, с. 3].

Зауважимо, що окреслена позиція Є. Аркіна мала не тільки гуманістичне звучання, але і практичне підґрунтя, адже кожна дитина по-різному сприймає навколишній світ і відповідно – емоційно реагує на нього, що зобов'язувало вихователів посилити увагу до кожної дитини, враховувати в практиці роботи вікові та індивідуальні особливості, а також до відповідального, об'єктивного, чуйного відношення до роботи.

У контексті даного положення Є. Аркін запропонував власну вікову періодизацію дитинства і розробив науково обґрунтовані рекомендації для батьків і вчителів про зміст, засоби і методи виховання на кожному із них.

Кожен цикл життя дитини педагог характеризував з медико-педагогічної позиції. Він справедливо стверджував, що саме в перші роки життя дитини відбуваються найбільш динамічні зміни її фізичної та психічної природи – закладаються основи моральності, працьовитості, естетичного смаку та ін.

Важливим напрямом виховання Є. Аркін вважав трудове, тому постійно рекомендував батькам залучати дитину до посильної праці в сім'ї з метою розвитку її волі, наполегливості, дисциплінованості, почуття обов'язку і відповідальності. Золоте правило педагогіки дошкільного періоду він окреслив так: «Не робити за дитину того, що вона може сама зробити, що їй потрібно самій зробити і, отже, що вона повинна сама робити» [1, с. 124].

Центральне місце в педагогічній діяльності Є. Аркіна займали питання змісту і науково-методичних засад фізичного виховання дітей дошкільного віку займали. Він один із перших дослідників початку ХХ ст. акцентував увагу на оздоровчій функції фізичної культури для дошкільнят. Особливе значення, на наш погляд, мають рекомендації щодо загартування та прищеплення у дитини звички до гігієни, навичок самообслуговування та дотримання режиму. Головне місце в фізичному вихованні, за переконанням педагога, має відводитися рухливим іграм. Водночас особливу увагу він звертав на методику їх застосування, зокрема, використання неприпустимих для дошкільного віку навантажень, складних рухових комплексів, що могло призвести до загрози здоров'я дітей. Зауважимо, що його ідеї залишаються актуальними для

сучасності і реалізуються в практиці фізичного виховання дітей дошкільного віку.

Прикметно, що Єфим Аронович писав не тільки про гігієну тіла, але й про гігієну духовного життя дитини, а саме моральне виховання. Його принцип – повна повага, максимальна увага до потреб і переживань дитини – прослідковувався практично у всіх творах автора. Важливою умовою втілення його в життя, неодноразово підкреслював педагог – створення радісної, спокійної атмосфери навколо дитини, оптимізм і доброзичливість дорослих [2, с. 10-11].

Не оминув педагог і значення розумового виховання. Аналізуючи його завдання, Є. Аркін стверджував, що зусилля батьків повинні бути спрямовані головним чином на те, щоб допомогти дітям «навчитися вчитися». При цьому він акцентував їх увагу на використанні методів заохочення і самостійності, підкреслюючи: «Сім'я, яка в особі своїх дорослих членів дає зразки таких умінь і звичок, є для дитини найкращою школою праці та трудової дисципліни і, отже, найкращою школою для розвитку стійкої волі і самостійного, незалежного, твердого характеру» [4, с. 24].

Важливою умовою успіху сімейного виховання дитини Ю.А.Аркін вважав правильну організацію виховного процесу, самоосвіту, самовиховання та особистий приклад батьків. «Виховання дитини, – писав педагог, – вимагає від батьків вдумливого ставлення до своєї власної поведінки» [4, с. 7] та почуття міри щодо опіки. Адже, з одного боку, любов, ласка, підтримка є необхідними для розвитку дитини, як сонячне світло і чисте, багате киснем повітря. З іншого – гіперопіка дезорганізує її, формує безпорадність і безвідповідальність [4, с. 138].

Педагог був противником авторитарного стилю виховання та використання методів погроз і заборон. Він писав, що «механічне тренування та натаскування», зазвичай, нав'язує дітям модель поведінки, що не відповідає їх потребам і бажанням. Натомість – використання активних методів сприятиме самовдосконаленню та самореалізації.

Звернув увагу вчений і на проблеми, що є типовими для дітей дошкільного віку, а саме психологічну нестійкість дитячого організму. Це, на його думку, «зобов'язує батьків звернути увагу на питання турботи про охорону життя і здоров'я дитини, про зміцнення його сил, захисту від інфекційних хвороб» [4, с. 23].

Таким чином, дитиноцентризм у науково-педагогічна спадщина Ю.Аркіна є центральною проблемою, що прослідковується у розвитку основних напрямів педагогічних досліджень у сфері фізичного, розумового, морального, трудового виховання дошкільнят.

Список використаних джерел

1. Аркин Е. А. Родителям о воспитании. М., 1957. 348 с.
2. Аркин Е. А. Ребенок от года до четырех лет. М., 1968. 445 с.
3. Аркин Е. А. Дошкольный возраст. М., 1948. 5 изд. перераб. и доп. 335 с.
4. Аркин Е. А. Воспитание ребенка-дошкольника в семье. М.; Л., 1947. 326 с.
5. Квас О. Дитиноцентризм у науках про виховання: історичний аспект: *монографія*.

Дрогобич, 2011. 300 с.